

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки
(Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975)

Ефективна економіка № 8, 2014

УДК: 338.24.021.8

Я. В. Ромусік,

к. е. н., ст. н. с. відділу економічного зростання та структурних змін в економіці,
ДУ „Інститут економіки та прогнозування НАН України”, м. Київ

РОЗВИТОК ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

I. Romusik,

Ph.D., senior research officer, department of economic growth and structural changes in the economy,
Institute for economics and forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine

THE HIGH-TECH SPHERE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES DEVELOPMENT

У статті оцінено ефективність діяльності малого і середнього бізнесу країни відносно малих та середніх підприємств ЄС, а також відносно великих підприємств країни. Особливу увагу приділено розвитку високотехнологічного сектору підприємництва, зокрема визначено комплекс ініціатив, у тому числі законодавчих, для сприяння розвитку високотехнологічної сфери підприємницької діяльності.

The article outlines evaluated the performance of SMEs with respect to SMEs EU and relatively domestic large enterprises. Special attention is paid to the development of high-tech business sector, in particular defined set of initiatives, including legislation, to promote high-tech field of entrepreneurship.

Ключові слова: малий та середній бізнес, регуляторне середовище, бізнес-середовище, високотехнологічний сектор, інноваційні розробки, Європейська хартія розвитку малого підприємництва, міжнародні рейтинги умов ведення бізнесу.

Keywords: small and medium business, regulatory environment, business environment, high-tech sector, innovations, European Charter for small enterprises development, international business environment ratings.

Постановка проблеми. Інтеграція України в Європейське Співтовариство ставить питання підвищення якості регуляторного середовища та законодавчого поля функціонування малого та середнього бізнесу країни відповідно до кращих світових практик, в тому числі інноваційного середовища МСБ. Ефективність бізнес- та регуляторного середовища для МСБ також є важливим для переформатування структури економіки щодо збільшення частки високотехнологічних товарів та послуг.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання інноваційного розвитку та технологічного базису, технологічних циклів та поділу промислового комплексу за технологічними рівнями вивчали відомі закордонні та вітчизняні вчені: Е. Аткинсон, Д. Гелбрейт, К. Жюгляр, М. Кондратьєв, С. Кузнець, Д. Кітчин, Д. Стігліц, Д. Хікс та ін. Однак, актуальним залишається питання дослідження внеску малого та середнього бізнесу в інноваційний розвиток країни, пошук механізмів для створення кращих умов функціонування даної форми бізнесу та підвищення ефективності його діяльності, зокрема у високотехнологічній сфері економіки країни.

Цілі статті. Ціллю статті є співставлення ефективності діяльності підприємств вітчизняного МСБ відносно відповідного бізнесу країн ЄС, а також великих підприємств країни. Надання рекомендацій та пропозицій щодо покращення регуляторного та бізнес-середовища МСБ з урахуванням відповідних законодавчих ініціатив, особливо в інноваційній сфері підприємницької діяльності та високотехнологічному секторі економіки країни. Даний аналіз виконувався автором в рамках наукової тематики «Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток» НАН України.

Викладення основного матеріалу. Значна роль у створенні новітніх технологій належить малому та середньому бізнесу (МСБ). Як показує світова практика, саме у МСБ створюється переважна частина інноваційних розробок, це різноманітні венчури, start-ури, бізнес-інкубатори та ін. Підвищення ролі малих і середніх підприємств в економіці, в тому числі у високотехнологічному сегменті, поліпшення бізнес-середовища, є необхідною умовою для покращення економічного стану країни, зменшення негативного впливу на економіку дестабілізуючих факторів завдяки створенню потужного середнього класу. Не зважаючи на деякі умовності статистичних порівнянь, можна зробити наступні висновки: за часткою підприємств, що працюють у малому та середньому бізнесі, Україна на рівні країн ЄС-27, але за ефективністю діяльності МСБ поступається відповідним показникам країн ЄС, а також великим підприємствам України. Так, 99,7% підприємств та більше 2/3 (67,5%) роб. місць нефінансового сектору економіки ЄС-27 (2010 р.) становлять підприємства МСБ (< 250 чол. зайнятих), в Україні частка підприємств МСБ нефінансового сектору становить близько 98,6%, кількість зайнятих — 67,1%. В цілому, в нефінансовому секторі ЄС-27 — 57,5% євро (EUR) доданої вартості утворюється саме підприємствами МСБ. Якщо ж брати до аналізу сукупність підприємств МСБ економіки України, то розподіл наступний. З загального обсягу чистого прибутку, власного капіталу та необоротних активів значний обсяг припадає на підприємства промислового комплексу України, що за законодавством віднесені до категорії великих — 82,2, 88,6 та 84,6 відсотків, відповідно. Також, на великих підприємствах промислового комплексу створено більше 2/3 (73,2%) загальної чисельності роб. місць у промисловості. Значна частка чистого прибутку, власного капіталу та необоротних активів належить великим підприємствам економіки країни — 43,3, 53,5 та 54,6 в.п., відповідно; кількість створених роб. місць — 52,6%, а обсяг реалізованої продукції — 50,1% від загального обсягу (табл. 1, 2).

Таблиця 1.

Показники діяльності підприємств економіки України, що диференційовані за кількістю зайнятих (2012 р.)

Розподіл за кількістю працівників, осіб	Кількість підприємств, од. / (%)	Кількість зайнятих працівників, тис. осіб / (%)	Обсяг реалізованої продукції, млн грн / (%)	Чистий Прибуток / Збиток, у % до загального показника	Кредиторська заборгованість, у % до загального показника	Власний капітал, у % до загального показника	Необоротні активи, у % до загального показника	Обсяг реалізованої продукції на одного зайнятого, тис.грн / чол.
Загальна сукупність підприємств								
< 10	284834 (78,0)	757,3 (9,9)	559024,5 (13,3)	25,8 / 25,6	28,6	20,4	16,8	738,2
10 – 49	60940 (16,7)	1300,4 (16,9)	710749,6 (16,9)	14,9 / 13,4	16,3	10,5	11,7	546,6
50 – 249	15577 (4,3)	1582,3 (20,6)	828118,3 (19,7)	16,0 / 15,6	15,9	15,6	16,9	523,4
> 249	3584 (1,0)	4039,7 (52,6)	2105277,2 (50,1)	43,3 / 45,4	39,2	53,5	54,6	521,1
Підприємства промислового комплексу								
< 10	58,9%	2,6%	2,3%	1,9% / 3,9%	5,8%	1,6	3,5	-
10 – 49	26,9%	8,4%	6,1%	7,5% / 5,5%	8,5%	3,2	3,7	-
50 – 249	10,3%	15,8%	15,4%	8,4% / 9,4%	13,5%	6,6	8,2	-
> 249	3,9%	73,2%	76,2%	82,2% / 81,2%	72,2%	88,6	84,6	-

Примітка: Складено та розраховано за [1]

Таблиця 2.

Показники діяльності підприємств ЄС-27, що диференційовані за кількістю зайнятих (2010 р.)

Розподіл за кількістю працівників, осіб	Кількість підприємств, тис. од. / (%)	Кількість зайнятих працівників, тис. осіб / (%)	Додана вартість (EUR, млн)	Продуктивність праці – Apparent Labour Productivity (EUR, тис. на одного зайнятого)
Усі підприємства	21801	132798	5946968	44,8
СМП – всього,	21731 / 99,7	89587 / 67,5	3422300 / 57,5	38,2
<i>з них:</i>				
Мікро	20154	39646	1261663	31,8
Малі	1355	27231	1080761	39,7
Середні	222	22711	1079876	47,5
Великі	42	43157	2518044	58,3

Примітка: Джерело [2]

Ефективність діяльності МСП економіки країни, здатність МСБ продукувати інновації, як самостійно, так і у складі технологічних об'єднань підприємств, як то технопарки, технополіси, індустріальні парки і т. ін. обумовлюється відповідним бізнес та інвест-кліматом країни, показники якого є надто низькими у міжнародних рейтингах умов ведення бізнесу. У «Doing Business»: 112 місце з 189 країн світу, зокрема, «Захист прав інвесторів» — 128 місце, «Система оподаткування» — 164 місце, «Здійснення міжнародної торгівлі (експортно-імпорتنі операції)» — 148 місце, «Рішення про неспроможність (банкрутство)» — 162 місце [3]; у International Property Rights Index 2013: 112 місце з 130 країн, особливо за показниками «Захист прав власності» (122 місце), «Ресстрація прав власності» (118 місце), «Законодавче поле» (107 місце) та «Юридична незалежність» (111 місце), «Контроль корупційної складової» (117 місце) [4]; у Worldwide Governance Indicators за Індексом якості регуляторної політики перманентно від'ємні показники, починаючи з 1996 року [5]. Вищезазначене є однією з причин гальмування ефективної діяльності МСБ, у тому числі у високотехнологічній сфері.

Для розвитку високотехнологічної сфери підприємницької діяльності та збільшення інвестицій в інноваційну діяльність необхідно покращення відповідного регуляторного середовища, зокрема наступні заходи та ініціативи, в тому числі законодавчі:

(1) Необхідно прискорити процес імплементації принципів Європейської хартії розвитку малого підприємництва (табл. 3) та *acquis communautaire* у вітчизняну регуляторну політику, виключити неправомірне втручання державних органів та органів місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів господарювання. Сприяти інноваційній діяльності суб'єктів малого підприємництва, зокрема, завдяки зниженню кредитних ставок та розвитку мікрокредитування малого бізнесу.

Таблиця 3.

Європейська хартія розвитку малого підприємництва

<i>Принципи:</i>	<ul style="list-style-type: none"> - Визнати динамічні можливості малих підприємств (МП) у відповідь на нові ринкові потреби та створення робочих місць; - Наголосити на важливості МП у сприянні соціальному та регіональному розвитку; - Визнати підприємництво на всіх рівнях як цінне і продуктивне; - Успішне підприємство заслуговує на справедливий винагорода; - Враховувати, що деякі невдачі, обумовлені значними ризиками, і має передбачатися певне навчання; - Розуміти цінність знань і гнучкості в умовах нової економіки.
------------------	---

<i>Зобов'язання:</i>	<ul style="list-style-type: none">- Забезпечити доступ до ринків на основі найменш обтяжливих вимог, відповідно до першорядних цілей державної політики;- Спростити доступу до кращих досліджень і технологій;- Полегшення доступу до фінансування протягом усього життєвого циклу підприємства;- Постійно підвищувати ефективність роботи, так щоб ЄС пропонував найкращу середу для МБ у світі.- Прислухатися до потреб малого бізнесу;- Сприяти високого класу підтримці малого бізнесу.
----------------------	--

<p><i>Напрями дії:</i></p>	<p>- <i>Освіта та тренінги з підприємництва.</i> Європа буде розвивати підприємницький дух і нові навички у більш ранньому віці. Загальні знання про бізнес і підприємництво необхідно давати на всіх рівнях шкільної освіти. Бізнес-модулі повинні бути суттєвим компонентом освітньої схеми на рівні середньої школи, а також в коледжі та університеті. Ми будемо заохочувати та стимулювати підприємницькі зусилля молоді, а також розвивати відповідні тренінги для менеджерів МП.</p> <p>- <i>Дешевше та більш швидко започаткування бізнесу.</i> Витрати, пов'язані з відкриттям компаній та започаткуванням бізнесу, повинні розвиватися у напрямку найбільш конкурентоспроможних у світі. Країни, що мають найбільші затримки і найбільш обтяжливі процедури повинні наздогнати країни-лідери. Поширення on-line доступу до реєстрації.</p> <p>- <i>Краще законодавство та регуляторна політика.</i> Національні закони про банкрутство слід оцінювати у світлі кращих практик. Слід спростити національні регуляторні правила та правила ЄС скрізь, де це можливо. Комісія могла б спростити законодавство у сфері конкуренції, щоб зменшити тягар дотримання процедур для МБ.</p> <p>- <i>Наявність навичок.</i> Потрібно прагнути до того, щоб навчальні заклади вдосконалили навчальні схеми для забезпечення достатньої кількості навичок, адаптованих для потреб МБ та забезпечити доступ на постійній основі до тренінгів та консультацій.</p> <p>- <i>Поліпшити on-line доступ.</i> Державні органи повинні поширювати електронні зв'язки з сектором МБ. Таким чином, компанії зможуть отримати консультацію, інформацію та подати податкову декларацію в Інтернеті, що є швидше та дешевше.</p> <p>- <i>Більші переваги від єдиного ринку.</i> МП повинні відчувати вигоду від реформ економіки ЄС. Комісія та держави-члени повинні завершити реформи щодо дійсно дієвого внутрішнього ринку, дружнього до МБ, в тому числі електронна комерція, телекомунікації, комунальні послуги, державні закупівлі та транскордонні платіжні системи.</p> <p>- <i>Оподаткування та фінансові питання.</i> Податкова система має бути адаптована для заохочення start-up'ів, розширення МБ, створення робочих місць та успішності малих підприємств. З метою поліпшення доступу МП до фінансових послуг необхідно: усунути перешкоди на шляху створення загальноєвропейського ринку капіталу та запровадити реалізацію плану дій з фінансових послуг та ризикового капіталу; поліпшити зв'язки між банківською системою та МП по створенню належних умов доступу до кредитів та венчурного капіталу; покращити доступ до структурних фондів і вітати ініціативи Європейського Інвестиційного банку збільшити фінансування для start-up'ів і високотехнологічних підприємств, в тому числі з використанням пайових інструментів.</p> <p>- <i>Зміцнення технічного потенціалу МП.</i> Необхідно зміцнювати існуючі програми, спрямовані на сприяння поширенню технологій для МП, а також здатності МБ визначати, відбирати та адаптувати відповідні технології. Необхідно прагнути до кооперації та спеціалізації серед компаній різних розмірів, особливо, між МП ЄС, розвивати більш ефективні дослідні програми, націлені на комерційне застосування знань і технологій; розробити та адаптувати якісні системи сертифікації для МП. Важливо гарантувати, що патент Співтовариства є доступним для МП. Необхідно сприяти залученню МП у міжфірмову кооперацію на місцевому, національному, Європейському та міжнародному рівнях, а також співпраці між МП та вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами. Дії на національному та регіональному рівнях мають бути спрямовані на розвиток міжфірмових кластерів та мереж; пан-Європейська кооперація між МП, що використовують інформаційні технології, має поширюватися на основі кращих практик коопераційних угод для поліпшення виходу МП на пан-Європейські ринки та ринки третіх країн.</p> <p>- <i>Успішні e-бізнес-моделі та високий рівень підтримки МБ.</i> Комісія та держави-члени повинні заохочувати МП застосовувати кращі практики і успішні бізнес-моделі, що дозволяють їм по-справжньому процвітати в новій економіці. Координування держав-членів і діяльності ЄС для створення інформації і систем бізнес-підтримки, мереж і послуг, що полегшують доступ, розуміння і відповідають потребам бізнесу; забезпечення доступу на всій території ЄС до підтримки від наставників і бізнес-ангелів, в тому числі через веб-сайти і використання Європейської Обсерваторії МСП.</p> <p>- <i>Розробка більш ефективного представництва інтересів МП на рівні ЄС та на національних рівнях.</i> Необхідно рухатися в напрямку використання відкритого методу координації національної політики щодо підприємств. Багаторічна Програма для підприємств та підприємництва, процес Кардіфф з економічних реформ, Люксембургський процес щодо політики зайнятості та інші програми і ініціативи Співтовариства будуть використані для цієї мети. Також передбачається моніторинг та щорічна оцінка прогресу на основі звіту Комісії з відповідних питань (весняний саміт) з використанням ефективних індикаторів оцінки прогресу та відповідності кращим світовим практикам у всіх сферах, що впливають на МБ.</p>
----------------------------	---

Примітка: Джерело: [6].

(2) Запровадити на певний період часу пільгове оподаткування доходів новостворених підприємств ("start-up"), у разі реалізації ними високотехнологічної продукції, придбання нових технологій чи отримання доходів в результаті застосування винаходів (внести зміни в Податковий кодекс України, Закон №2755-VI від 2.12.2010 р.).

(3) Внести зміни у Господарський кодекс, Закон № 435-IV від 16.01.2003 р. та Закон України «Про інноваційну діяльність» щодо утворення національної венчурної компанії як фонду фондів та регламентації її діяльності (досвід Австрії – фонд ERP).

(4) Призначення посади інвестиційного омбудсмена, що має допомогти бізнесу у реалізації інвестиційних проектів та полегшити взаємодію з урядовцями на регіональному та місцевому рівнях.

(5) Створення єдиного бюро кредитних історій для полегшення отримання кредитного фінансування інвестиційних проектів.

(6) Ініціювати відповідні домовленості щодо можливості поступової лібералізації горизонтальних та секторальних застережень на рівні окремих країн-членів ЄС по відношенню до України відносно заснування підприємницької діяльності та торгівлі послугами, в тому числі високотехнологічними, що містяться в Додатках XVI-A та XVI-C Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами.

(7) Прискорити впровадження регуляторних процедур щодо зменшення вхідних бар'єрів та покращення бізнес-середовища, запровадження систем електронного врядування та подачі документів. Витрати, пов'язані з відкриттям компаній та започаткуванням бізнесу, повинні розвиватися у напрямку найбільш конкурентоспроможних у світі. Час на відкриття бізнесу (starting a business) в Україні становить 21 день, тоді як в регіоні «Європа та центральна Азія» за даними «Doing Business 2014» середній термін відкриття — 12,8 днів.

(8) Створити єдину інформаційну систему бізнес-підтримки, що полегшує доступ, розуміння і відповідає потребам бізнесу; забезпечує доступ в on-line режимі до підтримки від наставників і бізнес-ангелів, в тому числі через веб-сайти.

(9) З метою активізації інноваційної діяльності та створення мережевого зв'язку між великими, малими і середніми компаніями та університетами чи науково-дослідними інститутами за проектами, що визначені перспективними незалежною науково-технічною експертизою, в Законі України «Про банки і банківську діяльність» та у Податковому кодексі України передбачити зменшення податкових зобов'язань банкам, їх пільгове рефінансування, або ж передання їм частини прибутку у профінансованому мережевому інноваційному проекті. При цьому, як здійснення самого фінансування проектів, так і надання пільг фінансовим установам, має бути пропорційно розгалуженості мережевого зв'язку між підприємствами, компаніями, університетами та науково-дослідними установами. За принципом зв'язку між ступенем розвиненості мережі і обсягом фінансування, працює Національне фондове агентство з технологій та інновацій Tekes (Фінляндія). Однак, в умовах обмеженості бюджетних коштів в Україні, за таким досвідом можуть працювати вітчизняні банківські установи.

(10) Рекомендується утворити в рамках державно-приватного партнерства систему підтримки іноземного патентування для малих та середніх підприємств, а також інших підприємств як можливість отримання часткового (до 30-50 відсотків) грантового покриття витрат на патентування, отримання позик для патентування без сплати відсотків, надання гарантій банкам при кредитуванні патентування за кордоном, тощо (приклади SEE.IP Fund, OSEO, Франція; BTG, Великобританія), тобто передбачити в рамках програм державно-приватного партнерства у галузі інноваційної діяльності – фінансування витрат на іноземне патентування винаходів, створених в Україні.

(11) Запровадити інноваційні ваучери для досліджень, розробок та інновацій, або для підвищення кваліфікації персоналу підприємств та надання консультаційних послуг, (відповідний пункт передбачити в Законі «Про інноваційну діяльність», Розділ «Фінансова підтримка інноваційної діяльності»), що буде сприяти підвищенню рівня технічного досвіду підприємств, за досвідом країн-членів ЄС, а також співробітництву малих підприємств та наукових установ.

(12) Досвід технопарків свідчить про потребу відродити податкове стимулювання з урахуванням практики їх діяльності в ЄС для усунення регіональних дисбалансів з використанням механізму технопарків. Однак, для усунення зловживань, ввести мотивувальну систему (досвід Польщі, технопарк у Новій Гуті, що за 10 років перетворив депресивний регіон у процвітаючий — 160 прибуткових інвестиційних проектів дали 18 тис. роб. місць) за якою за результатами роботи (спочатку потрібно звести споруди, створити фірми та роб. місця) великим підприємствам повертається 50%, середнім – 60%, малим – 70% сплачених податків. Потрібно зазначити, що Україна має досвід успішно працюючих технопарків: Харківський технопарк «Інститут монокристалів», технопарк «Інститут електроварювання ім. Патона» (м. Київ) та «Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка і сенсорна техніка» (м. Київ).

Висновки та перспектива подальших досліджень. Високотехнологічні види промислової діяльності становили значну меншість в структурі реалізованої промислової продукції (від 3,3 до 6,6 в.п. протягом 2010-2012 рр.) та в структурі експорту (від 2,6 до 7,9 в.п. протягом 2011-2013 рр.) країни. Змінити ситуацію на краще в плані перерозподілу структури випуску та експорту країни щодо збільшення частки високотехнологічної продукції має відповідна регуляторна політика, законодавчі ініціативи для поліпшення бізнес-середовища в цій сфері підприємницької діяльності. Отже, перспективою подальших досліджень може бути вивчення європейського досвіду щодо законодавчого поля функціонування таких бізнес-структур для успішного розвитку вітчизняного високотехнологічного сектору з застосуванням найкращих європейських практик конкурентного та регуляторного середовища.

Література.

1. Діяльність суб'єктів господарювання 2012: Стат. Зб. / Держстат України. — К., 2013.
2. SMEs in the non-financial business economy / Eurostat. Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Business_economy_-_size_class_analysis
3. Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises / IFC. Режим доступу: <http://doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014>
4. International Property Right Index 2013. Режим доступу: <http://www.internationalpropertyrightsindex.org/>
5. Worldwide Governance Indicators / The World Bank Group. Режим доступу: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports>
6. European charter for small enterprises / European Commission. Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf

References.

1. State Statistics Service of Ukraine (2013), "Diial'nist' sub'iektiv hospodariuvannia 2012: Statystychnyj zbirnyk" [Activity of economic entity in Ukraine 2012. Statistical yearbook], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
2. The official site of Eurostat (2013), "SMEs in the non-financial business economy", available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Business_economy_-_size_class_analysis (Accessed 20 August 2014).
3. The official site of IFC (2014), "Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises", available at: <http://doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2014> (Accessed 20 August 2014).
4. The official site of Property Rights Alliance (2014), "International Property Right Index 2013", available at: <http://www.internationalpropertyrightsindex.org> (Accessed 20 August 2014).
5. The official site of World Bank Group (2014), "Worldwide Governance Indicators", available at: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#countryReports> (Accessed 20 August 2014).
6. The official site of European Commission (2014), "European charter for small enterprises", available at: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf (Accessed 20 August 2014).

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014 р.

(<http://www.poligrafua.net/>)

bigmir.net 2399 1007

(<http://www.bigmir.net/>)

Вропу.

ТОВ "ДКС Центр"